

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ГАЛУЩАК І. Є.

аспірантка

Івано-Франківськ

Сучасні процеси регіоналізації значною мірою визначаються зростанням ролі субнаціональних регіонів у соціально-економічному і політичному житті суспільства. Це пов'язано як з розвитком плюралістичних, демократичних держав, в яких центральні органи державного управління віддають певні повноваження регіональним органам, так і з децентралізацією соціально-економічних процесів, зі збільшенням важливості регіону як місця розвитку бізнесу, з конкуренцією регіонів по залученню капіталу (інвестиції), наданню послуг (освітніх, охорона здоров'я, рекреаційних та інших), забезпеченню умов життя.

Глобалізація та інтернаціоналізація розвитку мають значний вплив на економічний розвиток і формування цілей регіону. Паралельно з цим проблеми регіонального розвитку набувають значною мірою прикладного характеру внаслідок їх різноманітності, особливо в контексті вибору цілей і стратегій їх розвитку регіонів.

Різними аспектами регіонального розвитку, проблемами формування їх стратегічних цілей розвитку притягнено увагу таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як У. Айзард, В. М. Геєць, А. Г. Гранберг, Х. Дейл, М. І. Дольшній, М. В. Жук, В. Ю. Керецман, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, В. Н. Лексин, Р. М. Нижегородцев, У. Оутс, Д. Ф. Скрипнюк та ін.

Вивчення економічної природи суб'єктності регіону вимагає комплексного аналізу як сутнісних його характеристик, так і функцій як системи, організації, суб'єкта стратегічного управління з метою їх інтеграції в цілісний об'єкт. Для вирішення цієї задачі, на нашу думку, слід застосовувати єдину загальнонаукову методологію системного підходу, побудовану на діалектичній основі, з метою її адаптації для дослідження проблем розвитку регіону.

Системний підхід дозволяє розглянути регіон як цілісну систему, якій властивий принцип інтеграції. Але цілісність регіону як динамічного, соціального об'єкту є суперечливою і відносною. Таку властивість слід аналізувати на основі діалектичного методу, який дозволяє враховувати суперечності як основу розвитку цієї складної, багатовимірної системи, а також управляючу дію на цей процес. На нашу думку, регіон необхідно досліджувати як суб'єкт держави, систему, організацію, суб'єкт формування стратегічних цілей і розвитку (рис. 1).

Регіон як складне поняття може досліджуватися у різних напрямках: територіально-географічному, відтворювальному, функціональному, державно-терито-

ріальному та ін. Існує низка визначень поняття «регіон», однак єдино вживаного, прийнятого його визначення у науковій літературі й досі немає [2, 5, 6, 7]. Об'єктивно зміст будь-якого терміна випливає з об'єкта, предмету і завдань дослідження.

У контексті дослідження регіону як суб'єкта розвитку серед визначень поняття «регіон» зупинимося на формулюваннях, приведених в працях [2] і [6].

Перше з них характеризує регіон: *по-перше*, як адміністративно окреслений простір; *по-друге*, як відособлений соціально-економічний комплекс, в якому реалізуються процеси відтворення життєзабезпечення населення даної території; *по-третє*, як частина в системі територіального і суспільного розподілу праці. Тобто, регіон – це територіальне формування, яке має чітко окреслені адміністративні межі, в яких відтворюються соціальні і економічні процеси забезпечення життя населення, обумовлені місцем регіону в системі територіального і суспільного розподілу праці. Це визначення можна назвати умовним, оскільки основною задачею є процес відтворення умов життєдіяльності населення території.

Виходячи з цього, цілі регіонального розвитку – це не традиційна максимізація загальнодержавного ефекту, а задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності регіону на основі раціонального використання всіх видів територіальних ресурсів. На нашу думку, це визначення має дещо звужений характер. *По-перше*, задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності здійснюється не тільки за рахунок ресурсів даної території, але і інших регіонів; а його продукція використовується за межами території і задовольняє ринковий попит інших регіонів. *По-друге*, цілі регіонального розвитку як державно-територіального формування включають не тільки задоволення ринкового попиту суб'єктів господарської діяльності або виробничих потреб території, але й охоплюють процеси забезпечення умов життя населення.

Для визначення поняття «регіон» як державно-територіального формування, а також його стратегічних цілей нами запропоновано використовувати методологію суб'єктно-функціонального аналізу з урахуванням режиму функціонування регіону в часі, який припускає виділення функцій регіону з позицій його суб'єктів (учасників, елементів). *Суб'єкти регіону* – це соціальні об'єкти, що мають цілі, узгоджені інтереси, взаємодіють між собою щодо виконання своїх функцій в регіоні.

Функції регіону визначаються через призму забезпечення цілей, інтересів, потреб суб'єктів – носіїв цих цілей. До основних суб'єктів можна віднести:

1) *органи державного управління* (як носії державних цілей, інтересів, а також органи місцевої самоврядування);

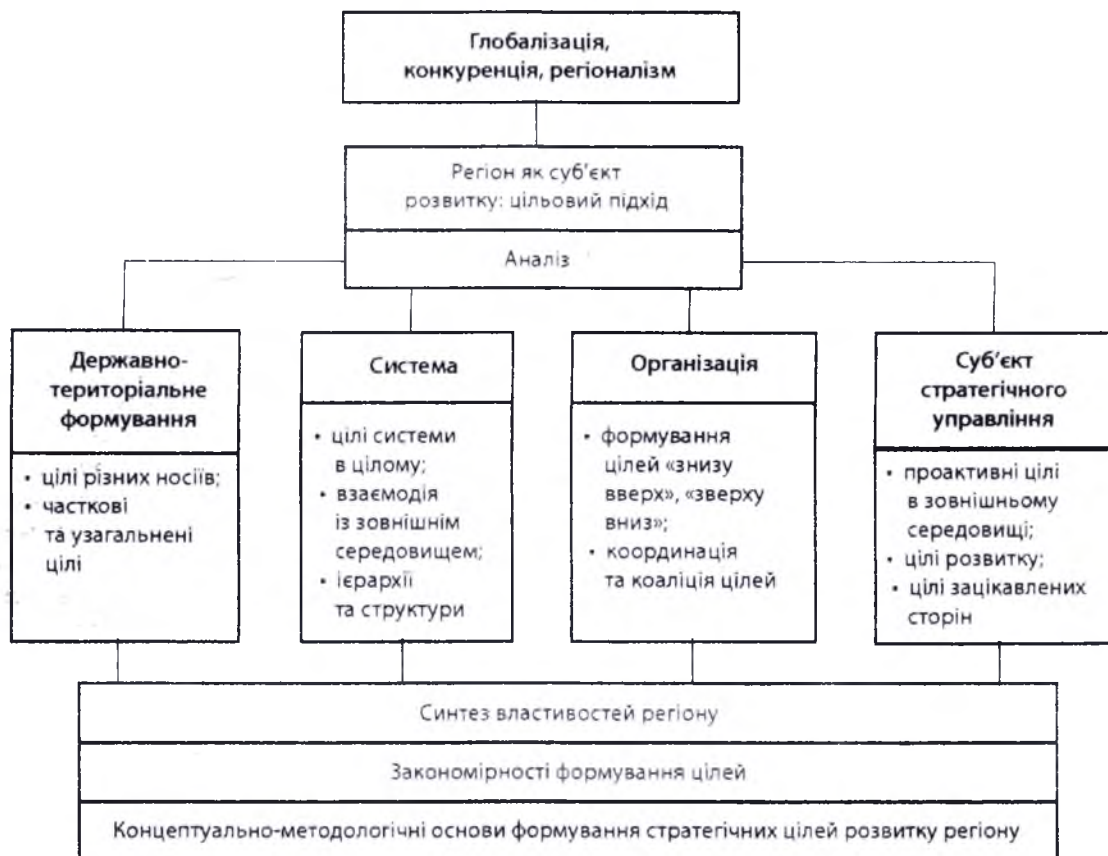

Рис. 1. Методологія дослідження стратегічних цілей розвитку регіону

2) *населення* (як конкретний носій соціально-економічних потреб);

3) *ділове співтовариство* (як носій цілей і інтересів підприємців, власників, ділових організацій, керівників, персоналу). Причому під ним розуміється як бізнес-співтовариство, так і співтовариство інших ділових організацій, включаючи державні та інші. При формуванні регіональних цілей слід враховувати інтереси й інших зацікавлених сторін.

Динамічний аналіз функцій регіону означає врахування не лише поточних, але і майбутніх потреб і цілей суб'єктів регіону. Функціонування регіону може здійснюватися в двох основних режимах: поточному і стратегічному.

Поточний режим функціонування – це звичайна рутинна діяльність, направлена на виконання традиційних функцій, внутрішніх цілей, необхідних для забезпечення життєдіяльності: збереження стійкості, цілісності, рівноваги, прибутковості тощо, так званий режим «виживання». Такий режим забезпечується системою оперативного (поточного) управління або довгостроковим плануванням.

Стратегічний режим функціонування регіону пов'язаний з формуванням нових цілей, орієнтованих на зовнішнє оточення, а також нових характеристик, структури і функцій, необхідних для істотної (якісної) зміни умов його життєдіяльності. Такий режим веде до розвитку регіону і забезпечується системою стратегічного управління.

Існують й інші підходи щодо встановлення режимів системи. Вони виділяють два режими функціонування об'єкта: власне функціонування (маючи на увазі поточний режим або поточне управління) і розвиток (маючи на увазі стратегічний режим або стратегічне управління). Так, у роботі [2] в контексті поняття «регіональний менеджмент» вводяться два терміни: «менеджмент функціонування» і «менеджмент розвитку».

Регіональний менеджмент – таке управління економікою регіону, яке засноване на корпоративних принципах і враховує територіальний поділ праці. *Менеджмент функціонування* ґрунтується на традиційних бюрократичних методах адміністрування діяльності регіональних і міських служб, житлово-комунального господарства, служб соціального захисту населення, збору податків, розпорядження бюджетними витратами, диспетчеризація виробництва суспільних товарів і послуг, тощо. *Менеджмент розвитку* направлений на досягнення стратегічних цілей, адаптацію економіки регіону до змінних умов зовнішнього середовища, забезпечення реалізації порівняльних переваг регіону.

Для дослідження вказаних режимів запропоновано використовувати основні постулати стратегічного управління, якого можна звести до такого.

1. Зростання не тотожне розвитку. Під зростанням розуміється збільшення маси однорідних елементів, розвиток – зміна елементного складу тієї ж системи і способів їх з'єднання. Інноваційний потенціал організації розглядається як головний стратегічний ресурс.

Здатність швидше за інших освоїти необхідну новизну стала умовою конкурентоспроможності.

2. Інноватика стає управлінською основою організації. Управляти означає оновлювати.

3. Провідною стає проактивність (інтерактивність), яка означає не слідувати за змінами зовнішнього середовища, а попереджати їх. В умовах зростаючої невизначеності дане завдання вирішується частково розробкою багатоваріантних стратегій.

Стосовно регіону розвиток означає не лише зміну структури економіки регіону, але і появу нових галузей, нових організаційних форм, зв'язків між ними (наприклад, кластерів).

Розвиток регіону розглядається як зміни через впровадження, нарощування інноваційного потенціалу і стратегічних ресурсів території, підвищення його конкурентоспроможності на користь нинішнього і майбутнього поколінь. Розвиток забезпечується інтерактивною поведінкою всіх суб'єктів – носіїв цілей регіону (населення, ділового співтовариства і органів управління), орієнтованою на зовнішнє середовище і режим стратегічного управління.

На підставі викладеного вище суб'єктно-функціонального підходу соціально-економічні функції регіону можна представити у вигляді матриці (табл. 1), в якій

виділено два критерії: суб'єкти – носії цілей регіону і режими функціонування регіону.

Суб'єктами – носіями цілей є населення, ділове співтовариство і органи управління. Функціонування регіону розглядається в двох основних режимах: поточному (виживання) і стратегічному (розвиток).

На перетині розглянутих критеріїв формуються основні функції регіону. Їх можна розглядати як по горизонталі (рядку) по суб'єктах – носіях так і по вертикалі (стовпцю) по режимах функціонування.

Зазначені функції держави в регіоні, в основному, відповідають загальноприйнятим для країн із змішаною економікою (США, Швеція, Німеччина). Вони полягають у встановленні сприятливих макроекономічних умов і підтримці функціонування ринкових інститутів.

Як відзначають вітчизняні і зарубіжні автори, перед державними органами влади на перший план виходять завдання реформування, забезпечення стійкості зростання і розвитку, активізації участі держави в створенні умов розвитку ринкової економіки. Органи державної влади повинні: 1) підсилити координуючу функцію створення державних і приватних інститутів, основ ринкової інфраструктури; 2) попередити і ослабити криміналізацію економіки; 3) стимулювати безінфляційне зростання, виробничі інвестиції, вкладення

Таблиця 1

Основні соціально-економічні функції та цілі регіону

Суб'єкти – носії цілей	Режими функціонування регіону	
	1. Поточний (виживання)	2. Стратегічний (розвиток)
1. Населення	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечити умови життя (житло, комунальні та інші послуги: зв'язку, транспорту, банківські). 2. Забезпечити джерелами доходів (робочими місцями). 3. Соціальний захист. 4. Охорона здоров'я. 5. Екологічний захист, охорона природи. 6. Доступність освіти, спорту, культури. 7. Забезпечити інфраструктурою. 8. Забезпечити безпеку 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечити рівень і якість життя, співставні з розвинутими країнами. 2. Забезпечити безпеку. 3. Забезпечити розвиток інтелекту та особистості. 4. Упевненість у майбутньому. 5. Національні і цивілізаційні цінності. 6. Довіра до держави, влади. 7. Гордість за свою державу
2. Ділове співтовариство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечити здорове ділове середовище і умови ведення виробництва (бізнесу): підприємницький клімат, доступність ресурсів і факторів виробництва, їх конкурентоздатність, інфраструктура, подолання адміністративних і корупційних бар'єрів. 2. Забезпечити безпеку і знизити ризики 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Капіталізація результатів бізнесу. 2. Зростання капіталу та його ефективності. 3. Розвиток (диверсифікація) бізнесу. 4. Інвестиційний клімат. 5. Стратегічне партнерство з владою і профспілками. 6. Соціалізація бізнесу
3. Органи управління	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечити безпеку і стабільність регіонального співтовариства (населення, ділових кіл, влади). 2. Забезпечити відтворення умов життєдіяльності населення, ділового співтовариства, влади, включаючи інститути, інфраструктуру, екологію, безпеку, дебіюкратизація, демонополізація та ін. 3. Надавати якісні послуги і суспільні блага 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечити використання, відтворення і оновлення потенціалів територій з врахуванням інтересів сьогодення і майбутніх поколінь. 2. Забезпечити зростання інноваційного потенціалу регіону. 3. Підвищити конкурентоздатність регіону, включаючи всі його компоненти (бізнес, влада трудові ресурси і т. ін.). 4. Розвивати проактивну поведінку всіх суб'єктів – носіїв цілей регіону. 5. Забезпечити стратегічне партнерство влади, бізнесу і населення. 6. Забезпечити захист регіональних інтересів усередині країни та на міжнародному рівні

в' людський капітал, охорону здоров'я, освіту, охорону навколишнього середовища; 4) перетворити ренту природних ресурсів в державні доходи і суспільні інвестиції; 5) стимулювати конкуренцію, створення конкурентоздатних підприємств; 6) створити новий соціальний контракт, що включає систему соціального захисту, пом'якшення економічної нерівності; 7) полегшити перебудову промисловості активною промисловою політикою; 8) здійснити ключові проекти, використовуючи цільовий підхід [1, 3].

ВИСНОВКИ

Розвиток регіону повинен забезпечити в певному періоді часу позитивні зміни у всіх основних взаємодіях: 1) між населенням і бізнесом (виробництвом), між соціальними і економічними інтересами, споживанням і накопиченням; 2) між окремими частинами (населеними пунктами) регіону, між столицею регіоном і іншими (навколишніми) його поселеннями; 3) між регіональними і державними інтересами, які неминуче закладають основу для суперечностей. Звідси випливає, що для дослідження регіону варто використовувати системний підхід на діалектичній основі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. М. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; За ред. Гейця В. М. – Х.: ВД «ИНЖЕК», 2006. – 240 с.

2. Гутман Г. В. Управление региональной экономикой / Г. В. Гутман, А. А. Мироедов, С. В. Федин. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 175 с.

3. Долішній М. І. Регіональна політика України на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.

4. Єрмакова О. А. Регіон як самостійний суб'єкт міжнародних економічних відносин / О. А. Єрмакова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 169 – 175.

5. Жук М. В. Регіональна економіка / М. В. Жук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2008. – 415 с.

6. Коваленко Е. Региональная экономика и управление / Е. Коваленко, Г. Зинчук, С. Кочеткова. – СПб.: Питер, 2008. – 288 с.

7. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації: (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) / В. І. Павлов. – Інститут регіональних досліджень НАН України; Луцький держ. технічний ун-т; Спілка економістів України. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 580 с.

8. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2004. – 144 с.

9. Циганюк А. В. Загальні тенденції в економіці України та визначення пріоритетів розвитку / А. В. Циганюк // Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку [колективна монографія; за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка]. – К.: НДЕІ, 2008. – С. 62 – 67.

УДК 332.146.2

СУЧАСНІ МЕТОДИКИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАНУ І РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ

СОЛЯР В. В.

кандидат економічних наук

Харків

На сучасному етапі розвитку економіки України її інфраструктурний комплекс знаходиться у занепаді. Скорочення державного фінансування інфраструктурних об'єктів під час фінансово-економічної кризи ще більше погіршило її стан. У табл. 1 наведено перелік проблем, що гальмують розвиток інфраструктури у регіонах України.

Недостатній розвиток інфраструктурного комплексу в Україні не дозволяє повною мірою реалізувати її науково-виробничий потенціал для вирішення проблем стабільного економічного зростання. Тому важливим і актуальним є дослідження проблем розвитку інфраструктурного комплексу регіонів, зокрема соціальної інфраструктури, з метою покращення якості життя населення й забезпечення суспільного прогресу. Для ви-

рішення цих проблем особливе значення має розробка методичного забезпечення оцінки інфраструктурного комплексу.

В економічній літературі проблеми оцінки виробничої і соціальної інфраструктури та її регулювання знайшли відображення у роботах М. Алімова [2], Ю. Бажала [3], В. Гейця [4], А. Гріценка [5] та інших. Значний внесок у теоретичні й практичні дослідження впливу інфраструктури на стан економіки зробили такі учені, як Ф. Агійон, Д. Ашауер, Д. Біль, Дж. Ван Дайн, Е. Гремліч, Д. Каннінг, А. Маннел, Дж. Мілль, Е. Савас, А. Сміт, Дж. Стиглиц, Д. Хольцікін, Х. Хиршхаузен та інші. Незважаючи на значний досвід наукових досліджень, економісти до цих пір не прийшли до загального висновку щодо вибору методики оцінки розвитку об'єктів інфраструктури країн з перехідними економіками, що розвиваються.

Таким чином, актуальним залишається питання вибору й обґрунтування методичного підходу до оцінки об'єктів інфраструктурного комплексу регіону, в тому числі соціальної інфраструктури. Для цього доцільно проаналізувати світовий досвід такої оцінки.

Проблеми, що стримують розвиток інфраструктури в Україні [1, с. 55]

Проблеми, пов'язані з недооцінкою ролі та місця інфраструктури в житті суспільства	Проблеми, пов'язані з багатогалузевим складом інфраструктури
Відсутність обґрунтованих пропорцій у виділенні коштів на розвиток господарства і інфраструктури	Відсутність єдиного замовника розвитку інфраструктури
Незбалансований розвиток виробничої і соціальної інфраструктури	Нескоординоване виділення коштів: необхідність створення для цього спеціальних фондів
Залишковий принцип розвитку інфраструктури	Експлуатація об'єктів інфраструктури різними відомствами
Відсутність відпрацьованих механізмів проведення регіональної політики щодо розвитку інфраструктури	Наявність різних стандартів і підходів до розвитку інфраструктури в різних відомствах

Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР) (*Organization for Economic Cooperation and Development*), яка об'єднує 30 індустріально розвинених країн світу при проведенні оцінки стану інфраструктурного комплексу як об'єктів інфраструктури розглядає дороги, мости, суспільний транспорт, зв'язок, енергетику, освіту та ін. [6]. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що в 30-ти індустріально розвинених країнах світу останніми роками державні інвестиції в інфраструктуру знижуються. У довгостроковій перспективі така тенденція може ускладнити ситуацію в «заможних» країнах. Якщо на початку 1990-х років державні інвестиції на інфраструктуру, у середньому, складали 9,5% ВВП країн, що є членами ОЕСР, то наприкінці 1990-х цей показник знизився до 8%, а в 2005 р. склав 7%. Частково це пояснюється зростанням державних витрат на соціальні цілі (за період з 1980 по 2003 рр. зросли з 16% до 21% ВВП). Це пов'язано з процесом «старіння» населення індустріально розвинених держав – через це держбюджети цих країн більше засобів вимушені витратити на виплати пенсій, соціальної допомоги, охорону здоров'я й інше. У найближчі десятиліття ці проблеми ще більш загостряться. Наприклад, якщо в 2005 р. США витратили на охорону здоров'я і соціальну підтримку 6,3% ВВП, Великобританія – 6,1%, Японія – 6,9%, Німеччина – 8,8%, то до 2050 р. розміри цих витрат збільшаться, відповідно, до 12,4% (США), 12,7% (Великобританія), 11,8% (Німеччина) та 10,9% (Японія). Таким чином, держави не зможуть витратити більше засобів на вкладення в інфраструктуру, що поставить під загрозу перспективи їх економічного зростання. Отже, це підтверджує необхідність визначення пріоритетних напрямів розвитку об'єктів інфраструктури регіонів України з метою досягнення максимального економічного ефекту, що матиме позитивний вплив на економіку країни в цілому. Слід зазначити, що одним з перспективних способів залучення інвестицій у розвиток інфраструктурного комплексу ОЕСР вважає більш активніше використання приватного капіталу і приватизацію.

При проведенні оцінки інфраструктурних комплексів країн світу ОЕСР проводить оцінку таких компонент [6]:

1. *Соціальна інфраструктура і послуги*: освіта (нижній рівень освіти, базова освіта, середня освіта, вища освіта); здоров'я (загальне здоров'я, основне здоров'я); суспільна політика, програми населення і репро-

дуктивне здоров'я; уряд і цивільне суспільство; інша соціальна інфраструктура (зайнятість, житло, інші соціальні послуги);

2. *Економічна інфраструктура і послуги*: транспортування і зберігання; комунікації; виробництво електроенергії та її постачання; банківські і фінансові послуги; підприємництво й інші послуги.

У сучасному світі питання оцінки і розвитку інфраструктури країни стає найбільш популярним. У представлений в 2009 р. президентом США Б. Обамою масштабна програма економічної допомоги, яка називається «План Американського Відновлення і Реінвестування» (*American Recovery and Reinvestment Plan*) [7], розглядаються основні положення по виведенню економіки США з кризи. Програма призначена для того, щоб у короткостроковій перспективі сприяти боротьбі з безробіттям, а в довгостроковій – забезпечити тривале економічне зростання. Програма складається з чотирьох блоків: допомога бідному населенню, інфраструктурні проекти, податки, закон і порядок. У контексті даного дослідження інтерес становить другий блок Програми, в якому пропонується реалізувати інфраструктурні проекти, необхідність впровадження яких ґрунтується на проведеній у січні 2009 р. Американським Суспільством Цивільних Інженерів (*American Society of Civil Engineers*) традиційної оцінки стану інфраструктури США:

- ✦ будівництво нових і ремонт старих доріг, гранти на розвиток суспільного транспорту, реновацію залізниць, оновлення аеропортів;
- ✦ ремонт і інновацію будівель шкіл і ВНЗів, модернізацію більше 75% будівель, що знаходяться у федеральній власності; допомога домовласникам у проведенні аналогічних робіт, при цьому провідною ідеєю плану є підвищення економічності при використанні енергії;
- ✦ оснащення навчальних закладів сучасним устаткуванням і лабораторіями;
- ✦ ремонт і оновлення водопроводів, систем очищення води, каналізації, очисних споруд, гребель та інше;
- ✦ значні інвестиції у виробництво енергії з альтернативних джерел. За планом виробництво «зеленої» енергії повинне бути подвоєне протягом трьох років;
- ✦ загальна комп'ютеризація всієї медичної системи США, а саме: створення загальнонаціональ-